DE GROOTTE VAN SAMENLEVINGEN, MONOGAMIE, EN HET GELOOF IN MORALISERENDE GODEN*

door

Frans L. ROES

SUMMARY — *The size of societies, monogamy, and the belief in high gods supporting human morality* — Two predictions formulated in a previous article[1], were tested by ethnographic data from Murdock. The predictions are that with an increase in the size of societies : a) societies will more often tend to be monogamous; b) a belief in high gods supporting human morality is more likely.

Murdock's data support these predictions.

INLEIDING

In het artikel 'Effecten van verschillende groottes van samenlevingen, een evolutionaire redenering', dat verscheen in het *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen* (1991, 4, pp. 346-363) zijn vier voorspellingen afgeleid waarvan er nu twee aan etnografische bevindingen worden getoetst. Deze twee voorspellingen zijn :

- Hoe groter een samenleving is, des te groter is de kans dat deze samenleving gekenmerkt wordt door een monogaam huwelijkspatroon.
- Hoe groter een samenleving is, des te groter is de kans op het geloof in moraliserende goden.

De *Ethnographic Atlas* van George Peter Murdock (1967) levert mogelijk de geschiktste verzameling data om deze voorspellingen te toetsen. In deze atlas worden 862 volkeren beschreven door de waarden van 85 variabelen te geven. Geregeld worden waarden, bij gebrek aan informatie, niet vermeld. Omdat het overgrote deel van de beschreven volkeren reeds lang geleden verdwenen is, of onder invloed van de moderne tijd ingrijpend is veranderd, is het niet waarschijnlijk dat het beeld dat in de *Atlas* wordt geschetst door toekomstig onderzoek belangrijk zal veranderen.

Een punt dat nadere aandacht verdient, is de invloed van Europese volkeren. Murdock vermeldt in zijn inleiding tot de atlas dat deze volkeren eerder onder de verantwoordelijkheid van historici en sociologen vallen, dan onder die van antropologen. Omdat hij geen argumenten kan bedenken waarom Europese volkeren volledig uit de atlas zouden moeten weggelaten worden, zijn er een vijftiental in opgenomen. Dit onder de vermelding dat de keuze willekeurig en zeer onvolledig is.

Niettemin kan betoogd worden dat door de voorspellingen te toetsen aan de gegevens uit de *Ethnographic Atlas*, in feite de invloed van de Europese cultuur op de rest van de wereld wordt gemeten. Europese samenlevingen zijn groot, en monogamie en het geloof in moraliserende goden is algemeen. Dat als gevolg van

* Tiede Bijlsma dank ik voor statistische adviezen.

1 'Effecten van verschillende groottes van samenlevingen', *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1991, 4, pp. 346-363.

veroveringen, kolonialisme en zendelingenwerk veel volkeren omgevormd zijn naar het Europese model, is welbekend. Om die reden worden aparte tabellen gegeven van Amerika (Noord en Zuid gezamenlijk). Dit gebied is relatief recent (1492) in aanraking gekomen met de Europese invloed, en omdat in de *Atlas* gepoogd is de oorspronkelijke volkeren te beschrijven, kunnen de gegevens over de beide Amerika's beschouwd worden als het resultaat van een onafhankelijk, natuurlijk, volkenkundig experiment. Wat betreft het gebruik van zijn atlas, had Murdock bij de samenstelling ervan met name cross-culturele, kwantitatieve vergelijking in gedachten (Murdock, 1967:3). Zijn overzicht moet beschouwd worden als een steekproef[2] uit alle volkeren waarover voldoende informatie bestaat.

DE WAARDEN VAN DE VARIABELEN ZOALS MURDOCK ZE GECLASSIFICEERD HEEFT

Voor de toetsing van de voorspellingen zijn drie variabelen van belang : de grootte van samenlevingen, het huwelijkspatroon (monogaam of polygyn), en de aan- of afwezigheid van moraliserende goden. Het is een gelukkige omstandigheid dat Murdock de waarden van deze variabelen geclassificeerd heeft alsof hij daarbij een toetsing van de genoemde voorspellingen in gedachten had.

Grootte van de samenlevingen

Hier citeren wij letterlijk Murdock (1967:51-52) : "The average population of local communities, whatever the pattern of settlement, is computed from census data or other evidence and is ranked in one of the following categories :

1. Fewer than 50 persons.
2. From 50 to 99 persons.
3. From 100 to 199 persons.
4. From 200 to 399 persons.
5. From 400 to 1.000 persons.
6. More than 1.000 persons in the absence of indigenous urban aggregations.
7. One or more indigenous towns of more than 5.000 inhabitants but none of more than 50.000.
8. One or more indigenous cities with more than 50.000 inhabitants".

Hiermee wordt niet de absolute grootte van de volkeren gegeven. De waarden die hierboven zijn geciteerd lijken echter een goede indicatie voor de grootte van de samenlevingen.

Huwelijkspatroon

Murdock maakt een onderscheid tussen monogamie (M) en polygynie (P). De enkele volkeren die door polyandrie worden gekenmerkt, zijn hier niet in de tellingen opgenomen. Binnen de categorie polygynie maakt Murdock o.a. een onderscheid

2 Murdock heeft bij voorbeeld van volkeren die sterk op elkaar lijken, en in elkaars nabijheid bestaan, er verschillende niet in de *Atlas* opgenomen, om te voorkomen dat deze variant te veel zou gaan overheersen. De door Murdock aanbevolen, omslachtige procedure om uit zijn steekproef opnieuw een steekproef te trekken (1967:6), is hier niet gevolgd.

tussen "occasional and limited polygyny", "preferentially sororal polygyny" en ongelimiteerde polygynie. Ook deze onderscheidingen zijn niet in de tellingen opgenomen.

Religie

"*High Gods*. A high god is defined (...) as a spiritual being who is believed to have created all reality and/or to be its ultimate governor, even tough his sole act was to create other spirits who, in turn, created or control the natural world. The range of beliefs is indicated by the following symbols :

O. A high god absent or not reported in substantial descriptions of religious beliefs.
A. A high god present but otiose or not concerned with human affairs.
B. A high god present and active in human affairs but not offering positive support to human morality.
C. A high god present, active, and specifically supportive of human morality."[3]

Aan de hand van deze door Murdock gedefinieerde variabelen zijn de tellingen verricht. De onderstaande tabellen zijn hiervan het resultaat. Zoals gezegd, regelmatig ontbreken waarden van variabelen. Dit brengt met zich mee dat de getallen niet op telkens dezelfde volkeren betrekking hebben.

Het bovenste getal in een cel is het absolute aantal van de volkeren die door de twee betreffende waarden worden gekenmerkt, het getal eronder tussen haakjes is het afgeronde percentage.

GROOTTE VAN SAMENLEVINGEN EN HUWELIJKSPATROON

Tabel 1. Grootte samenlevingen en huwelijkspatroon
Totale wereld

	1	2	3	4	5	6	7	8	
M	14 (16)	8 (9)	15 (18)	9 (14)	14 (30)	7 (70)	7 (27)	26 (53)	100 (22)
P	75 (84)	79 (91)	68 (82)	57 (86)	33 (70)	3 (30)	19 (73)	23 (47)	357 (78)
	89 (100)	87 (100)	83 (100)	66 (100)	47 (100)	10 (100)	26 (100)	49 (100)	457 (100)

$x^2 = 56.6$ $p < 0.001$

1-8 = grootte samenlevingen
M = monogamie
P = polygynie

3 Murdock (1967:52) noemt deze waarden in de volgorde A, B, C, en O.

Tabel 2. Grootte samenlevingen en huwelijkspatroon
Noord- en Zuid-Amerika

	1	2	3	4	5-8	
M	8 (13)	5 (11)	6 (24)	5 (25)	15 (60)	39 (22)
P	54 (87)	40 (89)	19 (76)	15 (75)	10 (40)	138 (78)
	62 (100)	45 (100)	25 (100)	20 (100)	25 (100)	177 (100)

$x^2 = 28.3$ $p < 0.001$

Conclusie : Grotere samenlevingen (Totale Wereld : grootte-categorieën 5 t/m 8, Amerika's : 3 t/m 8) worden gekenmerkt door een percentage monogamie dat hoger is dan het gemiddelde percentage monogamie (22) dat in elk van de twee verzamelingen aangetroffen wordt. De hypothese dat deze samenhangen op toeval berusten moet verworpen worden.

GROOTTE VAN SAMENLEVINGEN EN RELIGIE

Tabel 3. Grootte samenlevingen en religie
Totale wereld

	1	2	3	4	5	6	7	8	
O+A+B	66 (96)	67 (92)	60 (90)	48 (92)	24 (73)	5 (56)	13 (52)	14 (32)	297 (80)
C	3 (4)	6 (8)	7 (10)	4 (8)	9 (27)	4 (44)	12 (48)	30 (68)	75 (20)
	69 (100)	73 (100)	67 (100)	52 (100)	33 (100)	9 (100)	25 (100)	44 (100)	372 (100)

$x^2 = 95.9$ $p < 0.001$

C = moraliserende Godheid
O,A,B = de drie andere mogelijkheden door Murdock geformuleerd (zie hierboven)

Tabel 4. Grootte samenlevingen en religie
Noord- en Zuid-Amerika

	1-2	3-8	
O+A +B	83 (97)	49 (84)	132 (92)
C	3 (3)	9 (16)	12 (8)
	86 (100)	58 (100)	144 (100)

$x^2 = 6.5$ $p < 0.02$

Conclusie : Grotere samenlevingen (Totale Wereld : grootte-categorieën 5 t/m 8, Amerika's 3 t/m 8) worden gekenmerkt door een percentage 'geloof in moraliserende goden' (categorie C) dat hoger is dan de gemiddelde percentages (resp. 20 en 8) die in de beide verzamelingen aangetroffen worden.[4] De hypothese dat deze samenhangen op toeval berusten moet verworpen worden.[5]

In de verwachting dat wanneer de grootte van samenlevingen constant gehouden zou worden, er een positief verband tussen het geloof in moraliserende goden en het voorkomen van monogamie gevonden zou worden, werden de data van Murdock ook hierop onderzocht. Er werd echter geen significant verband gevonden.

SLOTOPMERKINGEN

Inwoners van westerse landen beschouwen het monogame huwelijk en het geloof in een moraliserende God vaak als iets vanzelfsprekends. In het artikel over dit onderwerp dat eerder in het *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen* verscheen, is beargumenteerd dat deze verschijnselen variëren met verschillen in de groottes van samenlevingen, en verklaard worden door een toename van deze groottes. Het hier gepresenteerde resultaat van een analyse van de gegevens van Murdock is met de voorspellingen niet in tegenspraak : naarmate samenlevingen groter zijn, wordt er

4 Textor (1967:52) komt op grond van voor een deel andere data tot een soortgelijke conclusie : "(These tables suggest rather strongly that) the evolution or emergence of higher levels of political integration is accompanied by the evolution or emergence of high gods that are active and morality-supporting".

5 Norusis (1988:244) stelt dat als in een tabel meer dan 20% van de verwachte frequenties 5 of lager is, de significantie mogelijk niet betrouwbaar is. In tabel 4 is één van de verwachte frequenties, dat wil zeggen 25%, kleiner dan 5, namelijk 4.83.

inderdaad vaker een monogaam huwelijkspatroon en het geloof in moraliserende goden aangetroffen.

LITERATUUR

MURDOCK, G.P. (1957), 'World ethnographic sample', *American Anthropologist*, 59, pp. 664-686.

MURDOCK, G.P. (1967), *Ethnographic Atlas*, University of Pittsburgh Press.

NORUSIS, M.J. (1988), *SPSS/PC + studentware*, USA.

ROES, F.L. (1991), 'Effecten van verschillende groottes van samenlevingen, een evolutionaire redenering', *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 4, pp. 346-363.

TEXTOR, R.B. (1967), *A cross-cultural summary*. Hraf Press, New Haven.